Cengiz Dağcı

Yurdunu Kaybeden Adam

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 206
EDEBÎ ESERLER: 102

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-203-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1957, Varlık Yayınları

26. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC. A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

CENGİZ DAĞCI; 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz; bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

"Türkçe bana anamın konuştuğu dil" diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan Korkunç Yıllar'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamalar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüzünlü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırımla olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında "Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim" der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocakları'nın üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen "Türk Dünyasında Zirve Şahsiyetler: Cengiz Dağcı" sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields bölgesindeki evinde saat 12:30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kı-

rım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmescid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıltaş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları; Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı; Genç Temuçin

Hikâyeleri; Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri; Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4, Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar)

Hatıratı; Hatıralarda Cengiz Dağcı

I

Roma, 3.9.1946

İKİ HAFTADIR doktorsuz yaşıyorum. Doktorum, bensiz yaşamağa alışmalısın dediği günden beri, daha zavallı ve düşkün hissediyorum kendimi. Yalnız düşkünlük mü bu? Hayatında birşeyden korkmuşsun; içinde gizli bir korku var, neden korktuğunu anlarsak, o korkudan kurtarırız seni, demişti doktor. Ne zaman, neden korktum bilmiyorum. Başımaysa, ne doktor, ne de başka biri çare bulabilecek. Buna eminim. Buna yavaş yavaş emin oldum. Ben hayattan kaçıyorum; dışarıda hayat, insanlar hiçbir şey söylemiyorlar bana. Ben onlardan değilim. Beni onlardan ayıran ne oldu? Bunu, ben bilmediğim gibi, doktor da bilmiyor. Hayatta sığınacak tek yerim varsa o da "*Hâtıralar*" dır. Ya bir gün hâtıraları yazıp bitirirsem? Gene gidip doktoru görmek istiyorum. Belki korkularımı bulur, beni kurtarır; ben de eski Sadık Turan olurum gene.

4.9. 1946.

Dün sabah, doktorun evine gittim. Yokmuş. Bir saat koridorda bekledim. Gelmedi, çıktım. Sokakta görürüm diye öğleye kadar evinin önünde dolaştım durdum. Ne sıkıntılı saatlerdi! Otele döndüm nihayet ve odamı kilitleyip doktorun beni görmek istemediğini gözlerim yaşararak düşündüm.

Bu üzüntüm akşama kadar sürdü. Sonra içim değişmeye başladı. Dışarda Roma sokakları, akşamın esmerliğine ve serinliğine bürünüyordu. Derdimi bir çocuk gibi unutup, içimde ansızın bir sevme ihtiyacı duydum. Birdenbire, hayatın bütün fenalıklarını ve korkularını unutarak ben de dışarda, sokaklarda yürüyen, gülen, yaşayan insanlardan biri olmak istedim.

Demek ki doktor haklıymış. Gözlerimi açan, hayatı olduğu gibi gösteren dakikalarım yok değilmiş.

İşte, dün akşam, hayat beni böyle kucağına alıverdi.

Otel odasından çıkmaya karar verdim ve çıktım. Sokaklarda siyah, yağlı perçemli, ellerini, kollarını sallaya sallaya konuşan İtalyanlardan biri gibi maksatsız, ama korkusuz, şehrin merkezine doğru yürüdüm. Köprüyü bile korkusuz, titremeden geçtim. Bundan sonra, başım ne kadar ağırlaşırsa ağırlaşsın, aldırmamaya, ben de herkes gibi yaşamaya, dünyayı olduğu gibi kabul etmeye kendi kendime söz verdim. Şehrin merkezine yaklaşıyordum. Sokak lambalarının ışığında, kolkola, genç, ince kadınlar geçiyorlardı. Bazan ansızın karanlık köşelerden, gece dünyasının nöbetçi cinleri gibi, beyaz dişli, kırmızı dilli, zenci Amerikan askerleri çıkıyorlardı.

Alay alay kızların, genç askerlerin dolaştıkları geniş bir meydana vardım. Ötede, bahçeli bir lokantadan müzik sesleri geliyordu. Bahçeye doğru ilerledim: Çoğu üniformalı delikanlılar doldurmuştu bahçeyi. Ağaçlardan sarkan ampullerin ışığında, delikanlılar, kızlar dans ediyorlardı. Biraz da talihime küsmüş gibi, kenarda durup dans edenleri seyrettim. Bahçeden çıkmak istediğimde iki İngiliz askerinin kolları arasında ince bir sesin haykırdığını duydum. Bir kızdı. Kısa boylu, elmas gibi parlak kırmızı yanaklı, siyah saçlı, ince belli bir kız. Sarhoş askerler kızı bir yana çekiyorlardı. Kız haykırarak, askerlerin ellerini ısırıyordu. Etraftakilerse kahkahalar atıp kızı ve askerle-

ri seyrediyorlardı. Bunun, ben de yalnız eğlence tarafını görüp gülüyordum. Biraz sonra kız, askerlerin kolları arasından kurtulup yanıma geldi. Beni eskiden tanırmış gibi yüzüme bakarak elini salladı:

- Gördün mü İngilizi.. Param var diye zorla dans etmek istiyor benimle! Ben senin paranı...

Beni İtalyan sanıyordu galiba, kâh bana, kâh İngiliz askerlerine bakarak makine gibi, durmadan İtalyanca dert yanıyordu. Ben susuyordum. Kız, yavaş yavaş, iyice yanıma geldi. Biraz yatışmış görünüyordu. Son defa olarak:

- Harbi kazandık diye şımarmışlar, akıllarına geleni yapmak istiyorlar, diye söylendi.

Cevap vermek istiyordum. Birden, kim olduğumu, geçen yıl Tirol'de sırtımdan çıkarıp nehre attığım üniformamı hatırlayıp sıkıldım ve sadece:

- Onlar asker... Biraz eğlenmek isterler, dedim.

- Almanlar da askerdiler. Onlar da eğlenmek istiyordular. Ama eğlence için nice canlara kıydılar!

- Böyle şeyler yapanlar Almanlardı, signorina...

- Ya bunlar? Bunları melek mi sandınız? Ah, bunlar o kadar zalim değiller, ama ben üniformalı insanı hiç sevmem.

- Öyle mi?

- Sevmem. Siz de asker misiniz?

- Hayır, hayır.

- Ama siz de askerlik yaptınız, değil mi?

Bir an, ne diyeceğimi bilemedim. Biraz ürkmüş yüzümü saklamaya çalıştım yalnız.

- Siz askere benzemiyorsunuz.

Bu sözleri ve gözlerindeki masum bakış hoşuma gitti. Güldüm:

- Hayır, ben askerlik yapmadım.

- Bakın, bu güzel... Ama siz İtalyan değilsiniz.

- Hayır.
- Fransız mı öyleyse?
- Değil.
- Polonyalı... Çek?
- Bilemediniz.
- Aman, ne farkeder, İtalyan gibi esmersiniz ya. Benimle dans eder misiniz?

Körpe vücudunun bütün yuvarlaklıklarıyla kollarımın arasında, daha da göğsüme sokulurken, yeniden dünyaya geldiğimi hissettim. Bütün yaşanmış ömrüme, yaşanıp bitmiş ömrümle beraber bütün korkularıma da bir tekme vurup kenara fırlattım.

Konuşamıyordum. Beni yeniden saran bu yaşama sevinci, konuşacak olursam, içimden kaçıverecekmiş gibi, ağız açmaya cesaret edemiyordum. Dans ederken, küçük başını göğsüme yaslayarak ince sesiyle:

- Evli misiniz? demişti.

Biraz kendimden bahsetmiştim. Söylediklerimle ilgilenir gibi yüzüme bakıyordu.

Saat tam onda lokanta bahçesinden çıkıp tenha, sessiz, karanlık bir sokakta kolkola, bazan birbirimizin parmaklarını, ellerimizi sıkarak yürümüştük. Yolda bana ismini söylemişti. Anna'ymış. Buluşmak üzere sözleşmiştik. Önümüzdeki pazar buluşacaktık. Oturdukları eve kadar götürmüştüm. İnce vücudu kapının gerisinde görünmez oluncaya kadar bir çocuk sevinciyle bakmıştım Anna'ya.

Sonra, otel odasında gene tek başıma kalmıştım. Ama içimde, beni yalnız yaşatan değil, sevinç ve huzur içinde yaşatan bir his vardı. Hayatımda gelmiş bütün baharlarımın kokuları benimleydi sanki. Geçen gün doktorun evi önünde dolaşan Sadık Turan'la şimdiki Sadık Turan'ı, birbirinden yüz yıllar ayırıyordu. Tavandan sarkan ampulün ışığından kaçıp dolaba kapanmış "*Sadık Turan'ın Hatıraları*"nı, onları, geçmişi düşünüyordum. Gözlerimi

kapamış, zihnimden gelecek günlerimi geçiriyordum. Oturup bu yeni romanımı yazmak istiyordum. Açık pencereden gecenin tılsımlı boşluğuna bakarak, önümüzdeki pazarı, pazarla beraber ince elbisesi içinde genç, canlı, siyah saçları omuzlarına dökülmüş Anna'yı bekliyordum.

7.9.1946

Sevincim kısa sürdü. Hayat, eskisi gibi, eski acılarıyla yeniden başladı benim için.

O pazar akşamı bahçeli lokantaya gittim. Anna yoktu. Bekledim, gelmedi. Gece yarısına kadar sokaklarda sarhoş askerler arasında Anna'yı araştırdım. Sokak lambalarının ışığında her gördüğüm ince vücutlu kadını Anna sandım. Asıl Anna bir yerde yoktu. Anna beni aldatmıştı. Anna da, talihim gibi, bir sokak çocuğunun, kör dilencinin tepsisine para yerine taş bırakması gibi, beni aldatıp gitmişti.

Artık insanlar, karanlık köşebaşlarından önüme çıkarak; kara damların saçaklarından eğilerek; kadınlar, sarhoş askerlerin kolları arasından dillerini çıkararak, ellerini kulaklarına götürüp kahkahalar atarak gülüyorlardı bana. Artık Anna'yı araştırmıyorum. Araştırmayacağım da. Ben onlardan değilim. Rastlasam da inanmayacağım Anna'ya. O akşam bana ne olmuştu? Sen kimdin? Kurtarıcımı bulmuş gibi sürüklenip Anna'nın ayaklarını öpmeye razıydım. O kimdi? Belki de sarhoş bir askerden kalma kokmuş et!.. Denize düşen, yılana bile sarılırmış. Ben de sarılmıştım ona. Ama bir yılan gibi açık kalan kollarımın arasından sıyrılıp kaçmıştı.

9.9.1946

Bugün bütün gün odamdan çıkmadım. Anna'yı düşünmüyorum. İçimde Anna'nın yerini bugün Marya aldı. Asıl yerini buldu. "*Hâtıralar*"ı elime aldığım zaman gene Marya'yı hatırladım. Ben bugün de bir yıl önceki gibi,

Marya'nın beni bıraktığı yerdeyim. Artık hasretten başka birşey görmeyeceksem, Marya, zavallı Marya son hâtıram olsun!

Artık doktoru da, Anna'yı da, Roma'yı da anmayacağım. Kırım'dan, sonra Rusya'dan döndükten sonraki günlerimle, Marya'yla başbaşa kalacağım. "*Hâtıralar*"ıma dönüyorum gene.

1942 yılının baharında Alman ordusunun kadrosu içinde, Türk aslından esirlerle Türkistan lejyonu teşkil edilmiş, bizler de yeniden asker olmuştuk. Alman üniformasıyla halimiz hem gülünç, hem de acıklıydı galiba. Ama biz bunu ne farkedebiliyor, ne de hatta aklımıza getiriyorduk. Bir yıllık esirliğin hatıraları, şimdi önümüze açılan ümit kapısının manzarasını unutturamayacak kadar acı olacaktı ki, ilk haftalar, Almanlara korkuyla bakmaktan kendimizi alamadık. Bu korkumuz, müstakbel Türkistan ordusunun çekirdeği olduğumuzu Alman subaylarının bize sık sık tekrarlamalarıyla yavaş yavaş azaldı. Bir gün, kendimizi, büyük Türkistan ordusuna sahiden katılmış görecek miydik, bilmiyorduk, ama Türkistan'ın istiklâli, bu ümit veya hayal, kalblerimizi günden güne, saatten saate artan bir heyecanla çarptırmaya, iyilik ve fedakârlıkla doldurmaya yetiyordu. Her millet haklarını elde etmek için dövüşür; kan dökerek hakkını alırken, biz neden aynı yoldan yürümeyecektik! Her sabah, talime çıkmadan önce, tabur imamları bize vaız ve nasihatlerde bulunuyorlardı. Bu hocalar, eski hocalara benzemiyorlardı. Otuz beş yaşlarında, tıraşlı, üniformalı, üniformalarının yakalarında ay-yıldız bulunan, ateşe girip çıkmış, ateşli din adamlarıydı. Bize, bizim gibi asırlardır ezilmiş insanlara böyle hocalar lazımdı. Birkaç ay sonra, Ukrayna ovalarında şehit

düşmüş gençlerimizin taşsız mezarlarının ayak uçlarında diz çökerek, kafaları üstünde vızıldayan kurşunlara, patlayan şarapnellere aldırmadan, Yasin okurken, bunu bize iyiden iyiye ispat ettiler.

- Üniformalarınızın kol yenlerine bakınız! diyorlardı.

Üniformalarımızın kol yenlerine üç beyaz Semerkand camisi, çevresine de "Allah bizimledir" cümlesi işlenmişti.

- O camilerinizi, Allah'a söven Rus gâvurundan kurtarmayacak mısınız?

Biz hep bir ağızdan cevap veriyorduk:

- Kurtaracağız!..

Kırk yılda bir, bir kardeşimiz, ağzından yanlışlık ve dalgınlıkla Rusça bir kelime kaçıracak olsa, onlar alınırlar:

- Allah her millete bir dil verdiği gibi, biz, Türkistanlılara da bir dil vermiş, derlerdi.

Evet, biz meydana gelecek büyük Türkistan ordusunun çekirdeğiydik. Yavaş yavaş inanıyorduk buna. Büyüyecektik. Bir karışçık olsun, vatan toprağına ayak basalım bir, memleketin üzerine kartal gibi kanat gerecek; milleti gene Türkistan'ın sahibi edecektik.

Esir kamplarından hergün yeni esirler çıkarılıyordu. Küçük Lejyonova, Semerkand kadar kalabalıklaşmıştı. Bin, beş bin, on bin, yirmi bin, otuz bin... Ordunun mevcudu altı ay sonra üç yüz bine çıkacak diyorlardı. Hergün sıkı talim yapıyorduk. Lejyonova'nın sokakları, sabahtan akşama kadar, yerleri titreten ayak sesleri, binlerce ağızdan çıkan "can kurban sana Türkistan!" haykırışlarıyla inliyordu.

Yerli halk bir nev'i korku içindeydi. Yıllardır sulh ve sükûn içinde yaşamış bu insanlar neler görüyor, neler duyuyorlardı! Türkistan ne demekti? Bu kelime onlara birşey söylemiyordu. Bizi Moğol sanıyorlardı. Biz onlar için ansızın, yerin dibinden çıkmış gibiydik. Öylesine şaşkın şaşkın bakıyorlardı hepimize. Bir yanda, sessiz, sakin bir

bahçenin ortasındaki kilisenin çanı, ürkmüş gibi, ağır ağır, garip vuruyordu. O kilise, bizim de ıstırabın çocukları olduğumuzu bilmiyordu.

Haftalar, aylar geçiyor, talimler devam ediyordu. Silah talimi, gece hücumu, müdafaa, çete harbi... Hep istiklâl için, hep Türkistan için...

İlk bölükler hazır olmuştu. İstasyona gidiyorlardı. Yollardan ayak sesleri geliyordu. Trenlere biniyorlardı. Kimse konuşmuyordu. Sessizlik içinde, demirlerin birbirine çarpmasından çıkan sesler duyuluyordu. Onlar hazırdı. Onlar, milleti kurtarmaya gidiyorlardı. Burada ne işleri vardı artık? Yarın ateşlere atılıp memlekete doğru yol açacaklardı bizim için.

Belki daha memleketin hudutlarına varmadan birçoğu can vermiş olacaktı. Ne zararı vardı! Türkistan için değil miydi hepsi. Türkistan gene bizim olacak değil miydi? Toprağı, taşı, havası, suyu, göğü, camileri, her köşe bucağıyla bizim olacak değil miydi? Bundan sonra, bizim için yalnız iki mukaddes kelime vardı: Türkistan ve istiklâl! Bu yolda, o mukaddes gaye uğrunda, son damla kanımıza kadar akıtacaktık. Bu uğurda ölenler bahtiyar öleceklerdi, çünkü hayatta kalanlar, onların hatıralarını o aziz yurda götüreceklerdi.

Bu düşüncelerle, bu duygularla giydik üniformalarımızı.

İki hafta hiçbir iş görmedik. Sarışın, uzun boylu, kuru, biraz hasta yüzlü bir Tatar çavuş, bizi her sabah saf halinde dizip lejyonda uyacağımız nizamı anlattı:

- Takımlarınız belli olduktan sonra, akşamları şehre, izinli gideceksiniz. Şehirde güzel matmazeller eksik değil. Ama sakın, bana sevgi nezlesiyle döneyim demeyin. Nezleye tutulursanız sizi evvela hastaneye, arkasından mapusa koyacağım, diyordu.

Bunu her sabah gülerek tekrarlıyordu. Bundan sonra, yatıp kalktığımız binanın içini, etrafını temizliyor; uzaktan, talimden dönen askerleri seyrediyor; ya da akasya ağaçlarının gölgesinde yatarak takımlara ayrılmamızı bekliyorduk. Bir sabah, Tatar çavuş, yanında kâtiple geldi. Hepimizin isimlerini, Kızıl Ordudaki rütbelerimizi yazdılar. Ben, neden bilmem, rütbemi er olarak yazdırdım. Belki etrafımda arkadaşlarımın bana başka gözle bakmalarını istemediğimden; belki artık eski Sadık Turan olmadığımdan.

Adlarımız yazıldıktan sonra, artık, hemen bölüklere ayrılacağımızı sandıksa da, boş ve sıkıntılı hayatımız bir hafta daha sürdü. Tatar çavuş, her sabah gelip bize Almanların esiri olduğumuzu unutmamamızı, biraz daha kuvvetlenmeye bakmamızı söyleyip gidiyordu.

Nihayet bir akşamüstü bir Alman subayıyla, sekiz on Türkistanlı onbaşı geldiler. Onbaşılar odalara girerek:

- Dışarı, haydi, dışarı! diye seslendiler.

Onbaşılar pek sert görünüyorlardı. İçlerinden biri:

- İki haftadanberi, koyun gibi gölgede yatıp bedava ekmek yediniz. Artık elimdesiniz! Göreceksiniz, burnunuzdan nasıl fitil fitil getireceğim! diye bağırıyordu. Bazıları açıktan açığa sövüyorlardı. Disiplin bakımından belki böyle hareket etmek gerekti. Askerlik de bizim için yeni birşey değildi. Ama onbaşıların gözlerinden, talimlerinin nasıl geçeceği hissediliyordu.

Binanın önünde sıralanmıştık. İsimlerimiz okundu. Mangalara ayrıldık. Aksakal Huşnud'la aynı mangaya düşmüştüm. Esirlik duygularımız daha içimizde yaşıyor olacaktı ki; Huşnud, birbirimizden ayrılmadık diye sevinç içinde, esirlikteki gibi elimden tutuyordu. Subayın etrafını alan gür sesli, temiz çizmeli, gümüş şeritli onbaşılara, içlerinden hangisi onbaşımız olacak diye bakıyorduk. Yanımda biri, alçak sesle, arkadaşına:

- Bıyıklısı Özbek'e benziyor, dedi.

- Bizim manganın da hemen hepsi Özbek, bize gelmez mi acaba?

Huşnud, konuşan Özbeklere:

- Hey! Zırıldamayın orada! Özbek, Kırgız ne farkı var! derken bir el omuzumdan tuttu. Başımı çevirdim. Bir an, koca dünya bana dar göründü. Karşımda, bir yıl önce, Aleksandrovka'da köprünün yanında ateşe girmeden bulup kaybettiğim Kılıçbay duruyordu. Rengi biraz solgun görünüyor, gözleri, için için gizli, mânâlı parıltılarla yanıyordu. Eli hep omuzumda, konuşmadan duruyordu. Kim olduğunu söylememi bekler gibiydi.

- İlk defa Krasnoye'de tanışmıştık. Teğmen Süleyman'ın kıtasındaydın, değil mi? dedim.

Cevap vermedi. İnsanları, kim, nasıl, hangi ırktan, hangi renkten, hangi sınıftan olurlarsa olsunlar severim diyebilirim. Ama niçin bilmem, bu dakikalarda Kılıçbay'la aramda, gözlerimle göremediğim, kalbimle duyamadığım birşey beni ondan ayırıyor, uzaklaştırıyordu. Biraz geri çekildi. Göğsünde, düğme deliğiyle cebi arasında asılı gümüş zincirini tutarak, beni, Aksakal Huşnud'u, daha başkalarını, sert bakışlarla, tepeden tırnağa süzdükten sonra, ağız açmadan, Alman subayının yanına gitti.

Aksakal Huşnud:

- Tanıyor musun? diye sordu.

- Galiba, dedim.

Krasnoye'de Süleyman'ın toplarından yüz metre ötede, ekinler arasında bulduğum Kılıçbay'dı; yalnız dış görünüşüyle o Kılıçbay'dı. İçini daha iyice bilmiyordum.

Ben dalmış, karşımdaki Kılıçbay'a bakıp eski Kılıçbay'ı düşünürken öteki mangalar takımlara ayrılmış, meydanda yalnız biz kalmıştık.

Huşnud:

- Bak, Sadık, o adam bize doğru geliyor. Onbaşımız o olacak galiba... Amma da sert adama benziyor ha!.. demesine kalmadan, daha uzaktan bir kumanda sesi duyuldu:

- Sağa-a-a-a, dön!

- Sola-a-a-a, dön!

Kılıçbay'ın sesi sert ve kesik kesik çıkıyordu:

- Ben öyle, hanım evlatlığı istemem. Asker gibi durun; yoksa hepinizi bölüğe dörtayak yürütürüm.

Bizi, takıma götürdü. Binanın önünde birkaç kere daha sağa sola döndürdü, sonra, yanımda dimdik duran Aksakal Huşnud'a yaklaşarak:

- Sen, Aksakal! diye haykırdı, sağını solunu bilmez misin sen? Askerlikte ne iş görürdün? Kâtip miydin, neydin?

- Yok onbaşı, kâtip değil... diye anlatmaya başlamıştı ki, sözünü keserek, Huşnud'un burnuna doğru parmağını salladı:

- Öyle cevap verme bana! Kızıl Orduda ne olduysan unut onu! Burası Kızıl Ordu değil! Benimle nasıl konuşacağını öğretirim sana ha!..

Bunu Huşnud'a söylüyordu; ama, kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla der gibiydi.

O günden sonra hayatımız değişti. Erkenden kalkıyor, koridorda çavuşun sesini işitir işitmez tüfeklerimize sarılıp kendimizi dışarı atıyorduk. Gün böyle başlıyordu. Yanımızdan, at üstünde gelen bölük kumandanının zalim bakışları altında, Lejyonova'nın sokaklarından geçiyorduk. Bölükler takımlara, takımlar mangalara ayrılıyor, talim başlıyordu. Orman etekleri, kumluklar, tepeler, hep asker doluydu. Bizim mangaya Kılıçbay talim yaptırıyordu. Sesi, bakışları, hareketleriyle kumandandan daha ciddi, sert görünmek istiyordu. Benimle pek alakadar değil gibiydi. Ben de, kendisine mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışıyordum. Biraz kibardım galiba, bu kibarlığımı talimlerde iyice terlemek suretiyle muhafazaya çalışıyordum. En çok

koşan, emir dinleyen bendim galiba. Takımdan ayrılır ayrılmaz Kılıçbay bizi kumluğa götürüyor, orada koşturuyor; kumluğun nihayetindeki taşlı dikenli tepeyi sürüne sürüne çıkmamızı emrediyordu. Bunu bir iki değil, en az on defa yaptırıyordu; öyle ki, Kılıçbay'ın taliminden yarı ölü dönüyorduk.

Evet, bu adam Krasnoye'de tanımış olduğum Kılıçbay değildi. O Kılıçbay olduğundan şüphe etmeye başlamıştım. Gözleri daima, vahşi bir hayvanınki gibi parlıyordu. Talimden sonra, Aksakal Huşnud kendisiyle arkadaşça konuşmak istediği zaman bile, kaşlarını çatar, dudaklarını çirkin çirkin büker, yanımızdan, ya hiç cevap vermeden, ya da kaba bir söz söyleyip uzaklaşırdı. İlk günler Huşnud, bundan pek alınıyordu. Başkaları da talimde bize fazla eziyet etmesin de ne yaparsa yapsın diye düşünüyorlardı. Ama Kılıçbay'ın sertliği, zulmü günden güne artıyordu. Odada yalnız kaldığımız zamanlar, onbaşı Kılıçbay'ın bize karşı bu hareket tarzı konuşuluyordu. Konuşmalara yalnız ben katılmıyordum.

Lejyonda, talime alıştıkça, Kılıçbay'ın şahsı benim için ikinci planda kalmıştı; öyle ki, Krasnoye'de tanımış olduğum Kılıçbay'ı yavaş yavaş unutmaya başlamıştım. Şimdiki aksi, zalim, nalet, yeni Kılıçbay'a razı olmuştum bile.

Bir gün, takım erleri gölgede yatmış sigara içerken, onbaşı Kılıçbay bizi gene, taşlı dikenli tepede, cehennem güneşi altında koşturmuştu. Dirseklerimiz, dizlerimiz yara, bere, kan içinde dönmüştük. Aynı günün akşamıysa bizim bölük erleri şehre izinli gitmişlerdi. Odada ben, Aksakal Huşnud ve daha birkaç arkadaştık. Kısa boylu, ufak tefek, badem gözlü, sarışın, Astraganlı Muhan, yatağına uzanarak:

- İzinli giden yok mu? dedi.

Huşnud, cevap vermedi, acı acı güldü yalnız. Biz de sesimizi çıkarmadık. Odada ansızın derin bir sessizlik oldu. Derken Muhan birdenbire yataktan fırlayarak:

- Siz kalın. Ben gidiyorum. Meyhaneden iki şişe rakı alacağım. Birini içeceğim; öbür şişeyle de o kara Kırgız'ın kafasını kıracağım, dedi ve benden cevap bekler gibi, gözlerimin içine baktı. Onun kızgın yüzü ve sözleri içimde bir nevi korku uyandırmıştı. Hemen önüne atıldım:

- Muhan, git yerine otur, dedim. Yaptığın ayıp değil mi? Asker olduğunu unutuyor musun? Esirlikten fena değil ya askerlik!

- Nasıl ayıp! Bu kerata, onbaşı olmakla ne sanıyor kendini? Neden, öteki onbaşılar gibi talim yaptırmıyor?

Öteden beri:

- Bu bir gösteriş, Muhan! diye lafa karıştı. Almanlara kendini beğendirmek istiyor. Sıkı talim yaptırırsa, kumandan, omuzuna bir gümüş şerit daha diktirtecek. Sen de göze girerken, kimbilir, belki birgün seni de çavuş yaparlar. Omuzuna gümüş şerit dikerler.

- Ben, göğsümde Alman kurşunu taşıyorum, bu bana yeter.

Bu sözleri söyledikten sonra, yüzü sarardı; ağır ağır gidip yatağının kenarına oturdu, bir sigara yaktı. Muhan'a baktım. Elleri titriyordu. Odada gene, deminki gibi, bir sessizlik oldu. Böyle sessizce birbirimizin yüzüne bakarken kapı açılarak, içeri, Muhan'ın arkadaşı Hasan girdi. Hasan, bizim takımdan değildi. Olup biteni anlamak ister gibi:

- Cenazeden mi döndünüz, yiğitler? diye seslendi.

Biz gene sessiz kalınca, gidip duvarda asılı aynanın önünde durdu; eğildi, doğruldu, yağlı, siyah saçlarını taradı, şapkasını giydi, geri, kapıya doğru yürüdü. Sonra tekrar bize dönerek, kapıya dayanmış bir vaziyette:

- Bizim onbaşı, istasyonun yanında bir evde, on altı yaşında bir kız diyor. Pek azgın birşeymiş. Hepimiz beraber gidiyoruz. Size de gelin derdim ama, kız bizim gibi sağlam er istermiş.

Muhan arkadaşını tersledi:

- Zırlama, git işine!..

- Gidiyorum Muhan. Ne yazık ki sizi de davet edemiyorum. Kılıçbay'ın taliminden sonra siz, kadına...

- Ne b.. yiyeceksen, git ye; haydi, yallah!

- Gidiyorum, gidiyorum...

- Bu gece yıkanmadan girersen bu odaya, kendinle beraber yatağını da dışarda bulacaksın!

Hasan, ansızın yumuşadı ve artık yavaş sesle:

- Kızma Muhan, şaka söyledim, kıza değil, meyhaneye gidiyoruz, istersen sen de gel, dedi, çıktı.

Gökyüzü açık mavi. Yollar toz içinde, her yan kuru. Kızgın güneşin altında sapsarı bir tabiat, susmuş, ayak seslerimizi dinliyor sanki. Kuru, çatlak dudaklarımız kıpırdamıyor. Ağız açacak halde değiliz. Alnımızdan, yanaklarımızdan, açık göğüslerimize durmadan ter akıyor. Bazan elimi kaldırıp silmek istiyor, silemiyorum. Başlarımız dimdik, ellerimizi, ayaklarımızı kuklalar gibi harekete getirip ilerliyoruz. Evet biz bugün, tahtadan kuklalarız. Bölüğün yanından, atının üstünde gelen kırmızı yüzlü, kaşları, kirpikleri ekin sarısı Prusyalı subayın, cansız duygusuz kuklalarıyız.

- Eine, zwei. Eine, zwei... Eine, zwei!..

Ve adımlarımızın çıkardığı; kesilmek bilmez rrap, rrap... Rrap, rrap... sesleri. Bu sesler, Lejyonova'nın sokaklarını doldurduğu gibi, kafataslarımızı da dolduruyor. Kafalarımız dimdik subayın soğuk ve sert bakışları altında, birşey düşünmeden hep ilerliyoruz, hep o ayak seslerini dinliyoruz.

- Eine, zwei!.. Eine, zwei!..

- Rrap, rrap... Rrap, rrap...

Yolun kenarında kıvrılmış yatan köpek bu seslere alıştı galiba. Başını kaldırmadan, kulağını dikmeden; bizim saflara tek gözüyle bakıyor. Bir kapı önünde zavallı bir çocuk, iki yumruğu iki gözünde, boğula boğula ağlıyor. Derken, kapının gerisinden uzanan bir el, çocuğu yakasından tuttuğu gibi, içeri alıyor. Ses ansızın kesiliyor. Her yan gene kimsesiz, sessiz... Dünyada yalnız o at üstündeki subayın bağırışı var:

- Eine, zwei!.. Eine, zwei!..

- Rrap, rrap.. Rrap, rrap...

Öndeki takımlar sola dönüyorlar, yüz ayaklı ejderhalar gibi, tozlu bir yola sapıyorlar. Sıkıcı ayak sesleri yükselen toz bulutları içinde yavaş yavaş uzaklaşıp duyulmaz oluyor.

Çam ormanının eteğine yaklaşıyoruz. Şimdi, şehirden çıktıktan sonra, herbirimiz omuzlarımızda, kilolarca yük taşır gibi, iki büklüm olmuş, ilerliyoruz.

Muhan, alnındaki terleri silerken soruyor:

- Ne zaman istirahat verecekler bize, Aksakal?

Huşnud, yarı şaka, yarı ciddi cevap veriyor:

- Ben ne bileyim?.. Onbaşımız Kılıçbay'a sorsana. O bilir elbette...

Muhan susuyor. Ama ötede Hasan'ın umurunda mı? O, bizim mangadan değil. Serbestçe konuşabilir. Yavaş yavaş aramıza sokuluyor.

- Sizin onbaşı, kumandanın ahbabı mı?

- Ahbabı ya... Dün, meyhanede, kumandanla rakı içtiler.

- Onu çavuş yapacakmış.

- Kızını vermeyi vadetmedi ya sizin onbaşıya?

- Bak bunu bilmiyordum. Kendisine sorsana.

Kılıçbay susuyor. Kılıçbay bugün istediğini yapamıyor. Bizim manga, takımın içinde ilerliyor. Kılıçbay, istediğini yapamıyor. Ama bakışlarından, manga, takımdan ayrılınca ne yapacağını hepimiz anlıyoruz. Kaşları çatık, dudakları sımsıkı kapalı, gözleri yerde. Takımdan ayrılınca. Bunu hepimiz biliyoruz. Ama Hasan'ın umurunda mı?..

- Onbaşımız tosun delikanlı, sizi çok sever. Bizim onbaşıya benzemez hiç. Bizimki çok sert. Ama çok... diyor.

- Biz de onu çok severiz.

Artık bu sözlere Kılıçbay dayanamıyor. Yüzü sararıyor, hep kızgın kızgın Aksakal Huşnud'un yüzüne bakıyor. Konuşma biraz daha uzarsa kavga başlayacak gibi, Yanımda yürüyen Muhan, yavaş ama sert bir sesle:

- İhtiyara el sürecek olursa, onu parça parça edeceğim, diyerek Huşnud'la Kılıçbay'ın arasına sokuluyor.

Tam bu sırada arkamızdan bir bağırma duyuluyor:

- Sağdan düşman uçakları!..

Koşarak ormana giriyoruz. Herşey unutuluyor. Ağaçlar arasında, kimimiz çukurlara girmiş, kimimiz dizüstü çökmüş, durmadan, havaya kurşunlar sıkıyoruz. Bu, bizim için hem istirahat, hem eğlence yerine geçiyor.

O gün, silahlı talim geç vakte kadar sürdü. Ormanı "çetecilerden" temizledik. Göklerden inen güneş, batı ufuklarını kızıla boyarken ormandan çıktık. Bölük kumandanı, takım kumandanlarını çağırıp vaziyeti anlattı. (Takımlara Alman çavuşları kumanda ederdi.) Ormandan çıkmaya muvaffak olmuş bir çete, Lejyonova'ya doğru ilerliyordu. Takım, derhal harekete geçerek, çete, Lejyonova'ya varmadan yolu kesecekti. Lejyonova'ya varıncaya kadar, tarlalar, evler, çete efradının kaçıp gizlenebileceği her yer taranacaktı.

Önümüzde Alman çavuşları, ekinler arasında, kurt sürüleri gibi, Lejyonova'ya doğru ilerledik. Ekin denizi-

nin üstünden tatlı bir rüzgâr esiyordu. Kılıçbay, Huşnud, Muhan hep beraber bulunuyorduk. Etrafın sessizliği, hafif rüzgârla altın başakların sallanması, içimde hasret duygularını uyandırıyordu. Tarlanın orta yerindeki, beyaz duvarlı, saman damlı, biraz harap, etrafı çit çevrili bir eve doğru ilerliyorduk. Avluda yüksek ekin yığını, yığının yanında atsız, oku dimdik bir araba göze çarpıyordu. Önde ilerleyen kumandan durdu. Gerisinden gelen askere eliyle işaret ederek:

- Yere yat! emri verdi. Hemen yattık.

Avluda, uzun boylu, zayıf biri dolaşıyor. İkide bir durup elini gözlerine siper ederek tarlasına bakıyordu. Yanımda Alman çavuşunun kumandana doğru sürünerek gittiğini gördüm. Bu dakikalar harbin sessiz dakikalarına benziyordu. Arasıra uzaktan uzağa tek tek tüfek sesleri işitiliyordu yalnız. Birinci takım Lejyonova'ya girmeden son hücumu yapıyordu galiba. Şimdi çavuş, kumandanın yanında dizüstü çökmüş, dürbünle öndeki eve bakıyordu. Biz ekinler içine yatmış, emir bekliyorduk. Huşnud, Muhan'a alçak sesle gülünç bir hikâye anlatıyor olacaktı ki, Muhan'ın güldüğü uzaktan bile farkediliyordu.

Güneş, ufka yaslanmıştı. Tepemizdeki bulutlar, dertli dünyayı kanatları altına alarak, tatlı uykuya daldırmaya hazırlanıyordu. Ansızın evden acı bir ses geldi. Bir iki dakika sonra avludaki atsız arabanın tekerlekleri arasından kurtulmuş bir domuz yavrusu, burnu yerde, homurdanarak, ve ikide bir ince, keskin, acı bir ses çıkararak, olanca hızıyla, tüfeklerimize doğru koşmaya başladı. Askerler, bir ağızdan kahkaha atıyorlardı. Huşnud:

- Sana doğru koşuyor o domuz Muhan; seni tanıdı galiba, ahbabın mı? diye şaka ederken bir tüfek patladı. Hayvan, olduğu yerde durdu. Burnu toprakta, çırpınmaya başladı. Huşnud hemen atıldı:

Bir kurşunun daha başakların üstünden ıslık çalarak geçmesiyle, hayvan, iki ön ayağının üstüne düştü, deminki müthiş sesi yavaş yavaş kesildi, biraz sonra tamamiyle yere uzandı. Huşnud hâlâ ayakta:

- Günah değil mi? Hayvanı öldüren kim orada? diye bağırıyordu.

Kenarda ekinlerin içinde yatan biri:

- Neden günah olsun Aksakal? Haram hayvanı öldürmek neden günah olsun? diye söze karıştı. Başka biri ilave etti:

- Haydi, otur yerine! Günahmış...

Huşnud artık seslenmedi. Yavaş yavaş diz çöktü ve kendi kendine konuşur gibi:

- O domuzu öldürenin kendisi domuz, dedi.

Biz hâlâ ekinlerin içinde yatıp gebermiş domuza bakarken sol kanatta, kumandanla birkaç çavuş, eve doğru koştular. Evin önünde bir kadın, ellerini göğe doğru kaldırmış boğula boğula ağlıyordu. Birkaç Alman, sonra birkaç Türkistanlı onbaşı daha ayağa kalkıp eve doğru koştular. Evin önü kalabalıklaştı. Şimdi biz de ayağa kalkmış, eve bakıyorduk. Yalnız Huşnud, dizüstü:

- İstiklâl harbine domuz öldürmekle başladık. Ha bereket, ha bereket... diye mırıldanıyordu. Evin avlusundaki kalabalık arasından biri çıkıp bize doğru gelirken, Muhan ince sesiyle haykırdı:

- Ne var orada? Domuz cenazesi mi kaldırılıyor?

- Ölen yalnız domuz değil! Domuza atılan kurşunlardan biri, bir adamın kafasını deldi. Biçare, kan içinde yatıyor.

Belkemiğimden bir titreme geçti. Hemen eve koştum. Avluda Alman çavuşu, askerleri tarlaya geri gönderiyor; çavuşun yanındaki Türkistanlı onbaşı, ellerini kaldırmış:

- Haydi, defolun!.. Defolun!.. Ölü görmediniz mi hiç! diye bağırıyordu. Sokuldum. Ekin yığınıyla arabanın ara-

sında, başı kanların içinde, beyaz gömleğinde irili ufaklı kan lekeleri, uzun boylu biri yatıyordu. Askerler, daha ölü görmek ister gibi, evin dar ve alçak kapısından girip çıkıyorlardı. Evde de ölü var diye, içeriye girmeye bir türlü cesaret edemiyordum. Bir onbaşı dışarı çıktı, ölünün etrafındaki adamlarına yaklaşarak:

- Haydi yiğitler, geri! Geri! İstediğiniz ölü görmek olsun... Rusya'da istediğinizden çok göreceksiniz! diye bağırdı. Evden, birkaç asker, arkalarından birkaç onbaşı daha çıktı. Kapının önünde kumandan ve Alman çavuşları konuşuyorlardı.

Kumandan her zamanki sesiyle:

- Köylünün kabahati yoktu... Bir yanlışlığa kurban gitti. Lejyon kumandanına bunu ben kendim açıklarım, diyordu.

Kanları içine uzanmış yatan köylüye bakarak biraz daha konuşup gittiler onlar. Kapının başında yalnız kaldım. İçimde o akşam, hem garip bir korku, hem de bir çocuk merakı vardı. Ama merakım korkumdan kuvvetli olacaktı ki, kumandanla çavuşlar avludan çıkarken ben eve daldım. Yarı karanlık bir odada buldum kendimi. Sağda küçük bir pencere, pencerenin yanında, duvarda asılı küçük, çatlak bir ayna vardı. Sol tarafta, bir ayağı kırık bir masanın üstünde, şişesi kararmış asetilen lambası duruyordu. Bütün bu küçük ve fakir eşyalara mukabil, karşıda dağ gibi kocaman bir dolap göze çarpıyordu. Dışarıya çıkmak istediğim zaman, odanın karanlık bir köşesinde saçı başı perişan bir kadının, karanlıkta, sessiz ve ürkmüş bir kedi gibi oturmakta olduğunu farkettim. Kucağında iki çocuk vardı. Üçüncü bir çocuğun başı da, göğsüne dayalıydı. O çocuk, sanki, başı, annesinin göğsünde doğmuştu. Öyle bir sokuluşu, annesinin öyle bir yapışması vardı. Kadının kucağında yatan çocuklardan biri beni görünce annesinin boynuna sarılarak, iri ve manalı gözlerini bana dikti. O ço-

cuğun bakışlarından korkuyordum. Aramızda, derin, karanlık bir uçurum açılmış görüyordum. O çocuğun gözleri bana çok derin, çok acı şeyler söylüyor, bütün benliğimi sarsıyordu. Belki de harbin korku ve dehşetini, ilk defa olarak, o çocuğun gözlerinde okuyordum.

Dışarda boru çalındı. Batmak üzere olan güneş, bu evde ümit ışığı sönmesin der gibi, son ışıklarını küçük pencerenin camlarına uzatıp içeriye baktı. Anne sessiz, çocuklar sessiz, köşedeki ikona sessizdi.

Evden çıktığım zaman buz gibiydim. Buğday tarlasının içinde bizim takımlar yavaş yavaş evden uzaklaşıyorlardı. İçim, kalbim, artık meraktan değil, korkudan tir tir titriyordu. Avluda yatan ölü, bana bakıyor, benimle konuşmak istiyor gibi geldi bana. Takımlara koştum. Ekinler arasından takımlara varıncaya kadar, o çocuğun gözleri, odanın sessiz duvarları, ikonalar, beni arkamdan kovalıyorlar sandım. Biraz sonra Muhan'la Huşnud'un arasındaydım. Huşnud susuyordu; Muhan sanki herkesin yerine konuşuyordu. Bir an yüzüme baktı:

- Neden yüzün sararmış, Sadığım?

Ben cevap vermedim.

- Gördün mü ölüyü?

- Gördüm...

- İlk defa mı ölü görüyorsun?

- ... İlk ...

- Biraz korktun galiba?

- Biraz...

- Bakma! Ölüden korkarsan ölüye bakma! Yanından geç git, yüzüne bakma. Ayaklarını görürsen zararı yok. Ben ölünün yalnız ağzına bakarsam korkarım. Elleri de biraz korkunç olur, ama ağzı kadar değil. Biz esirlikte, ölünün ağzını görmemek için, bacaklarından çekip barakadan çıkarırdık. Bizim Aksakal'a bak... O da biraz mızmızlandı.

Ama sebebi ne, neye acıdı, bilmiyorum. Domuza mı, yoksa köylüye mi?..

- Kime ağlıyordun demin be, Aksakal?

- İşte, seslenmiyor... Herhalde domuza.

Güneş kaybolmuş, uçsuz bucaksız tarlaya bir matem sessizliği çökmüştü. Bulutların kararmaya başlamış kanatları altında bütün dünya uykuya dalmaya hazırlanırken, Muhan daha konuşuyor, ötede Huşnud hâlâ susuyordu. Ben arasıra başımı çevirip geride kalmış, deniz ufuklarında batan bir gemi gibi küçüle küçüle gözden kaybolan evciğe bakıyordum.

İşte ilk günahlarımız!.. İstiklal yolu bizi nerelere götürecekti, bilmiyordum. Ama gene de yalnız değildim. Mustafa onbaşının, Azerbaycan'lının, Süleyman'ın gölgelerine sığındığım günler gibi, yanımda, gölgelerinde saklanacak adamlar vardı.

Buğday tarlasından çıkıp Lejyonova'ya girmezden önce, Huşnud'un yanına gittim. Tüfeği omuzunda, gözleri yerde:

- Allah'ım sen günahlarımızı affet, diye dua ediyordu.

Bu hadiseden tam iki hafta sonra, bir akşamüstü, tüfeklerimizi temizlediğimiz sırada, odaya Kılıçbay girdi. Bakışları dumanlı görünüyordu, rengi soluktu. Yanıma oturdu, önce benim konuşmamı bekler gibi, gözlerimin içine baktı. Ben sesimi çıkarmadım. Biraz sonra:

- Sadık bey, dedi. Bey kelimesini, boğazını tıkamış bir lokmayı yutar gibi, zorlukla telaffuz etmişti.

- Size verilecek haberim var.

Durup dururken adıma ilave ettiği bu beyliğe şaşmış, sordum:

- İnşallah iyi bir haberdir?

Bir an sustu. Başını kaldırdı, yüzüme baktı.

- Fena değil... İyi bir haber. Demin, kumandanlıktan kâtip geldi, sizi aradı.

- Beni mi?

- Evet, sizi. Acele, lejyon kumandanını görün, dedi.

- Lejyon kumandanı mı?

- Evet, lejyon kumandanı hemen gelsin diyormuş.

Bu, iyi haber miydi, daha bilmiyordum. Tüfeğimi yatağa bırakıp kapıya doğru yürüdüm. Kılıçbay, yanımda geliyordu. Odadan çıkmadan durdu, uzun uzun yüzüme baktı ve alçak sesle:

- Sadık bey, dedi. Yaptırdığım talimlerle size çok eziyet çektirdim. Beni affedecek misiniz?

Kılıçbay'ı soğuk bakışlarımla tepeden tırnağa süzdüm.

- Birbirimizden ayrılacakmışız gibi konuşuyorsun, onbaşı.

- Öyle olacak sanırım.

- Birşey biliyorsan açık söylesene.

- Emin değilim... Yalnız tahmin ediyorum. Dün bizim kumandan, bundan sonra bölüklere ve takımlara Türkistan'lı subaylar kumanda edecek diyordu.

- Ee... bundan bana ne?

- Siz Rus ordusunda subaydınız...

Kılıçbay, lakırdısını bitirmeden odadan çıktım.

Lejyon kumandanı binbaşı Ernick'i ilk defa olarak görüyordum. Vücudu, teknede kabaran hamur misali, dar üniformasının düğmelerini koparıp taşmak ister gibiydi. Bu sıkıdan, tıraşlı, temiz yüzü kıpkırmızı kesiliyordu. Kalın enseliydi. Yeşil gözleri parlak ve ıslak görünüyordu. Göz kapakları kızarmıştı. Ama çirkin sayılmazdı. Yüzünde en çok dikkati çeken şey, sağ kulağının dibinden ta dudağının ucuna kadar devam eden, oldukça derin kılıç yarasının iziydi. Yarayı yapan, kılıcı öyle ustalıkla çekmişti ki, binbaşının ağzındaki biricik altın dişin görünmesini ister gibi, dudağın kenarından, serçe parmağının tırnağı büyük-

lüğünde bir et parçasını kesip atmış, altın dişi meydana çıkarmıştı. Yüzünün bu kusuruna rağmen, binbaşı Ernick, dediğim gibi, ne çirkindi, ne de göründüğü kadar fena bir insandı. Beni, çoktan tanırmışcasına karşıladı. İsmimi, rütbemi biliyordu; Kemal diyordu; öteki adımı da biliyordu herhalde. Uzun ve dar odada, Hitler'in kahverengi bir masanın üstündeki tunçtan büstü gerisinde, ayakta durarak, iskemlede yer gösterdi bana. Oturmadan elimi tuttu, sıktı. Yüzüne iyice baktım. O güne kadar tanımış olduğum Almanlara hiç benzemiyordu. Dudaklarının uçlarında daimi bir gülümseme tabiiydi. Ama buna rağmen ben onun yüzüne, bazan maskeye, bazan bir aktörün yüzüne bakar gibi bakmaktan kendimi alamıyordum. Bazan onu yüzbaşı Buh'a benzetiyordum. Hakikatteyse , onun gibi değildi. Benim için elinden gelebilecek her iyiliği de yaptı. Ama ben görüşümü hiçbir zaman değiştiremedim. Binbaşı Ernick'in bütün askerlerce sevilmesi de görüşümün yanlışlığını ispata yarayabilirdi. Bazan cuma namazımıza gelip meydanın kenarından bizi seyrederdi. Bir yıl sonra, mollaların arasında, kumandan Müslüman olacak diye bir rivayet de çıkmıştı, ama çok sürmeden unutulmuştu.

Şimdi, masanın gerisinde, koltuğa oturmuş, dudaklarının ucundaki gülümsemeyle gözlerimin içine bakıyordu. Gayet zayıf bir Türkiye Türkçesiyle:

- Bir aydanberi nefer talimi yapıyorsunuz, dedi.

Türkçesinin zayıflığını, bu dildeki bilgisini kısa bir zamanda ilerleteceğini, bilhassa Kırgız ve Özbek lehçelerine merak sardığını anlattı.

Sual sormuyordu; Kızıl Ordu'da, sonra esir kamplarında geçirdiğimiz hayattan hiç bahsetmiyordu.

Sözü dilden açmışken, birden ayağa kalktı, uzunlama odanın bir ucundan öteki ucuna gidip gelerek:

- Kemal bey, dedi. Ordu başkumandanlığından aldığımız emre göre, bütün takım ve bölükleri Türkistan'lı kumandanlara teslim ediyoruz.

Ben, sesimi çıkarmadım. Gene, dudaklarının ucundaki gülümsemeyle sordu:

- Bu haber sizi biraz olsun sevindirmiyor mu?

Cevap vermeden başımı kaldırdım, binbaşı Ernick'in yüzüne bakarak güldüm. Bu gülüşümü, binbaşı Ernick, kumandanlığı kabul ettiğim manasına aldı. İtiraz da edecek değildim zaten! Er kalıp taşlıklarda dizlerimi sıyıracağıma, subay olur at üstünde giderdim. Onbaşılar bana haykıracaklarına ben onları azarlardım. Ter, toprak kokulu elbise içinde çürüyeceğime, subay üniforması giyerdim. Nişanlarımla, meşinlerimle parlardım! O zamanlar ben daha eski Turan'dım. Binbaşı Ernick şapkasını askıdan alırken ayağa kalktım.

- Gidebilir miyim, herr Mayor?

- Hayır, dedi. Bütün lejyonda otuz subay bulabildik. Siz otuz birincisiniz. En iyi Alman subaylarının idaresinde üç aylık bir subay kursu açıyoruz. Üç ay, Alman silahlarını ve talim usullerini iyice öğrendikten sonra, takımları ve bölükleri elinize alırsınız. Şimdi benimle geliniz, sizi kurs görecek arkadaşlarınızın arasına götüreyim.

Şapkasını giydi, odadan çıktık. Binanın merdivenlerinden yanyana inip, otomobile bindiğimiz zaman, göğsüm iftiharla kabarır gibi oldu. Şimdi, belki de ilk defa olarak, ferah, rahat, genç ve kendim olmuştum. Otomobilde, demir parmaklıklı kapılardan çıkıp şosenin sağındaki meydana girerken, ikide bir, binbaşının üniformasına bakıyordum. Üniforması şık, güzel, göz alıcıydı. Yalnız göğsünde, kalbinin üstünde, gümüş kartalın pençelerinde tuttuğu gamalı haç canımı sıkıyordu. Bu, belki gamalı haçın benim için hiçbir manası olmadığındandı. Ama subay olup

takımımla Rusya'nın içerlerine girdikten sonra Alman haçından, Alman kartalından bana neydi!

Çerkes kalpağı giymeyecek miydim? Çerkes kalpağımın üstüne Ukrayna kızlarına ay-yıldız işlettirmeyecek miydim? O memleketin hudutlarından gireydim bir!.. Alman kartalına aldırdığım yoktu.

Evet, ben daha eski Turan'dım. Ben, gene de erkek oluyordum. Kimbilir belki damarlarımdaki Tatar kanı, işini görmeye başlıyordu.

Otomobilden iki küçük barakanın arasında indik. Subay kursu görecek arkadaşlarımın bir kısmı kolları sıvalı, baraka duvarlarına dayanmış duruyorlardı. Epey zaman, kenardan seyrettim onları, sonra aralarına katıldım.

İki gün hiçbirşeyle alâkadar olmadık. Üçüncü günün akşamı, subay kursunun başladığı ilan edildi. Açılış, bir ziyafetle ve tantanalı oldu. Lejyonun bütün yüksek rütbeli subayları toplandı. Uzun barakada Türkistan ve Alman bayrakları altında nutuklar söylendi. Türkistan'ın istiklali için ve Almanya'nın şerefine kadeh kaldırdık.

O akşam bana en yakın insan, uzun boylu, soluk yüzlü, esmer, iri gözlerinde medeni pırıltılar yanan Ahmet Akın isminde, Hive'li genç bir Özbek oldu. Türkistan istiklalini, benim gibi, aziz bir dava sayıyordu. Ama karar vermek zamanı geldiğinde, benden kuvvetli, benden cesaretli ve benden fedakâr olacağa benziyordu.

İlk akşamımızda kendi harp hatıralarını, cephede edindiği tecrübeleri bana uzun uzadıya anlattı. Bu hareketlerde oynadığı rolleri ya mümkün olduğu kadar saklamaya çalışıyor, ya da ehemmiyetsiz dereceye indiriyordu. Dindardı. Esirlikte canını kurtarmış olmayı, Allah'ın inayeti sayıyor ve bundan dolayı artık canını yalnız Tanrı ve millet uğrunda feda edeceğini gözyaşlarıyla söylüyordu.

En tuhafı şuydu ki; adımı, kim ve nereli olduğumu sorup anlamadan önce, doğrudan doğruya elini uzatarak

bana arkadaşlık, hem samimi arkadaşlık teklif etmişti. Bu, bana biraz gülünç gelmişti, ama belli etmemiş, elini sıkarak arkadaşlığını kabul etmiştim. Gözlerindeki o insanî bakışların insana öyle tesir edici bir kuvveti vardı ki, ellerimizle birlikte kalblerimiz de birbirine bağlanmış, arkadaş olmuştuk. Arkadaşlığımız çok samimiydi, ne yazık ki uzun sürmedi.

Hikâyemde, Ahmet Akın'a bir sayfa, kırmızı bir sayfa ayırdım. Ama o sayfa daha sonra gelecek...

Subay kursu hemen ziyafetten sonra başladı. Hem de nasıl!.. Lambaları söndürüp yatmamızla koridorda bir feryat koptu:

- Alarm!

Almanlar oda kapılarında durmuş, bize ışık yaktırmıyorlar. Karanlıkta silahlarımıza sarılıyor, koridorda üniformalarımızı düğmeliye düğmeliye kendimizi dışarıya atıyoruz. Koridorda Almanlar, durmadan bize haykırıyorlar; bazıları:

- Heraus! Heraus, herr officiere, diye bir güzel de alay ediyorlar.

Dışarıda müthiş bir yağmur yağıyor. Yazlık ince üniformalarımız vücutlarımıza yapışmış, barakanın önünde Almanları bekliyoruz. Yarım saat sonra Almanlar geliyorlar, sert kumandalarla bizi ovalara götürüyor, saatlerce, yağmur altında, çamurlar içinde koşturuyorlar. Ertesi sabah erkenden, öğretmenlerimizi görüyoruz. Hepsi onbaşı. Alman ordusunun en sert ve zalim unsuru. Kolları sıvalı, etrafımızda av köpekleri gibi dönüyorlar. Bizim tek hareketimiz, bir bakışımız bile gözlerinden kaçmıyor. Ne aksi, ne sert insanlar! Onların galip geleceklerini düşündüğüm zaman, Türkistan istiklâlini bile görmez oluyorum. Ahmet Akın da onbaşılar hakkında benim gibi düşünüyor olacak ki, korkuyla ve yavaşça:

- Sadık bey, dersi bize bu adamlar mı verecek? diye soruyor.

Onların talimiyle başladık, Kılıçbay'ın talimi neydi? Alman onbaşıların talimi Kılıçbay'ın talimini gölgede bıraktı. Her gece üç, bazan dört, bazan beş defa alarm veriliyor. Karanlıkta, tozlu bir meydanda bizi dörtayak yürütüyorlar. Birimizin ağzından bir ses işitecek olsalar hemen sırtımıza kum çuvalları yükleyip saatlerce ovalarda koşturuyorlar.

Bazı günler otuz, kırk kilometre yol yürüttükleri oluyor. Geri, Lejyonova'ya iki kilometre kadar yaklaştığımız zaman, her birimizin sırtında ağır kanatatan boruları, demir yastıkları, bazan koşturuyor, bazan da dörtayak yürütüyorlar. Zulmün çeşitli, en şeytanca yollarını biliyorlar. Pek iyi hatırlarım, bir gün Lejyonova'nın kuzeydoğusunda, Narev'in üstündeki köprüden geçiyorduk, ansızın bir bağırma:

- Önden düşman ateşi!

Dönüp geriye doğru koştuğumuz zaman, başka bir haykırış:

- Düşman ateşi arkadan!

Çoğumuz silahlarımızla nehre atıldık. Sudan korkan arkadaşlarımızı, Alman onbaşıları söverek zorla suya sokmak istiyorlardı.

Bazan iki, üç günlük seyahatlere çıkardık. Köylerden geçerken, halk, kapıların, pencerelerin gerisinde garip bir korku geçirirdi. Bostanlarda, tarlaların içinde vaziyet alıp harp oyunları yapardık. Bu oyunlarda, Polonya köylüleri, kadınlar, gözleri intikam pırıltılarıyla yanan, yalınayak, yırtık pantolonlu çocuklar daima çeteci, haydut rolüne çıkarlardı. Alman onbaşıları saçları ağarmış kadınlardan tehlike, isyan bekler gibi evlere, ellerinde tabancalarıyla girerlerdi. Karanlık odaların kapılarını tekme, omuz vurma veya dipçik indire indire açarlardı. Silah, kaçak, çete-